

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

КОБКО Євген Васильович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ORCID: [https:// orcid.org/0000-0002-3121-0823](https://orcid.org/0000-0002-3121-0823)

УДК 342.9

DOI 10.32782/NP.2021.4.30

У статті здійснено аналіз наукових робіт доктринального рівня, в яких прямо чи опосередковано досліджувались проблеми забезпечення національної безпеки України. Відмічено, що науковці зробили вагомий внесок у розвиток відповідного інституту, втім, у даному напрямку залишається чимало недосліджених питань, які зокрема пов'язані із функціонуванням адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки української держави

Акцентовано увагу на тому, що в останні роки проблема забезпечення національної безпеки України є однією із найактуальніших для нашої держави, що обумовлено низкою викликів соціального, економічного та політичного характеру. Разом із тим, дане проблемне питання було актуальним для української держави ще з моменту набуття статусу незалежної держави у 1991 році. Все це обумовило той факт, що тематика забезпечення національної безпеки держави неодноразово потрапляла у поле зору вчених-юристів. Зокрема їй приділялась увага на рівні дисертаційних досліджень, монографій, наукових статей та тез-доповідей.

Узагальнено, що в останні вісім років багатом проблемним аспектам, пов'язаним із забезпеченням національної безпеки в Україні, приділялась увага фахівцями із різних галузей права, зокрема конституційного та адміністративного, а також інших галузевих дисциплін, як-то: теорія держави і права, теорія управління, тощо.

Відмічено, що науковці зробили вагомий внесок у розвиток відповідного інституту, втім, у даному напрямку залишається чимало недосліджених питань, які зокрема пов'язані із функціонуванням адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки української держави. Зокрема, перспективними є наукові розробки у таких напрямках: розкриття правових засад забезпечення національної безпеки держави та встановлення місця серед них норм адміністративного права; встановлення рівнів, напрямів та меж забезпечення національної безпеки держави; вивчення адміністративно-правових форм та методів забезпечення національної безпеки держави; узагальнення зарубіжного досвід забезпечення національної безпеки держави; удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює забезпечення національної безпеки держави, тощо.

Ключові слова: стан дослідження, безпека, забезпечення, національна безпека.

Постановка проблеми

В останні роки проблема забезпечення національної безпеки України є однією із найактуальніших для нашої держави, що обумовлено низкою викликів соціального, економічного та політичного характеру. Разом із тим, дане проблемне питання було актуальним для української держави ще з моменту набуття статусу незалежної держави у 1991 році. Все це обумовило той факт, що тематика забезпечення національної безпеки держави неодноразово

потрапляла у поле зору вчених-юристів. Зокрема їй приділялась увага на рівні дисертаційних досліджень, монографій, наукових статей та тез-доповідей. Разом із тим, у досліджуваній сфері залишається низка проблем, вирішення яких потребує проведення комплексних наукових досліджень у відповідному напрямку.

Стан дослідження

Багато проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки у своїх наукових працях розглядали: І.В. Кременовська, О.О. Бригінець, Т.Ю. Ткачук, А.В. Рубан, І.В. Каріх, А.М. Мурашко, В.Ф. Загурської-Антонюк, Є.В. Кобко, А.В. Даугуле, Д.В. Талалай, Л.І. Щербина та багато інших. Вказані науковці зробили вагомий внесок у розвиток вказаної проблематики, втім у зазначеній сфері залишається ряд проблем, які потребують вирішення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є оцінити стан дослідження проблеми забезпечення національної безпеки держави. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: здійснити аналіз доктринальних наукових робіт, в яких прямо чи опосередковано досліджувались питання національної безпеки; надати оцінку відповідним науковим працям.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що наукова робота є однією із перших спроб комплексно, на основі аналіз наукових поглядів вчених, надати оцінку стану дослідження проблеми забезпечення національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу

Першочергової уваги заслуговує дисертаційне дослідження В.А. Ліпкана (2008 рік), яке було присвячено розробці адміністративно-правових засад забезпечення національної безпеки України. Вченим було намічено основні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання національної безпеки. До них нале-

жать: формування нової Концепції національної безпеки України, прийняття на її основі доктрин національної безпеки з усіх основних сфер життєдіяльності, відповідних законодавчих актів, котрі б регулювали суспільні відносини в тій чи іншій сфері, а на їх основі відповідної відомчої нормативної бази; приведення безпекового законодавства у відповідність до Конституції України, його гармонізація з відповідним європейським законодавством; законодавче закріплення адміністративно-правової компетенції суб'єктів у сфері забезпечення національної безпеки; тощо [1]. Варто відзначити, що дисертаційне дослідження В.А. Ліпкана мало досить прогресивний характер, а науковцем досить змістовно розкрито проблеми адміністративно-правових засад забезпечення національної безпеки України. Окрім того справедливим буде вказати на той факт, що багато пропозицій віднайшли практичне втілення. А деякі з них втратили актуальність, що обумовлено сучасними тенденціями соціально-політичного розвитку.

У 2010 році І.В. Кременовська захистила дисертаційне дослідження на тему: «Правові та організаційні засади діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки України», в якому вона слушно акцентувала увагу на тому, що визначення сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки України ще не дістало належного теоретико-правового опрацювання. У вітчизняній та зарубіжній адміністративно-правовій літературі ці питання розглядаються фрагментарно, без комплексного підходу, а саме як окремі напрями організуючого впливу державних органів за відповідними галузями, у зв'язку з чим правові та організаційні засади діяльності державних органів виконавчої влади як суб'єктів забезпечення національної безпеки залишаються недослідженими, а єдиної концепції організації системи цих органів загалом у вітчизняній адміністративно-правовій науці ще не напрацьовано [2]. Вчена дійшла до слушного висновку, що

удосконалення правових та організаційних засад діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки на сучасному етапі державотворення в Україні, з урахуванням реалій наявного стану справ щодо гарантування особистої безпеки людини як визначальної складової цієї сфери, вимагає зосередження основних пріоритетів на питаннях саме людського виміру безпеки, оскільки від цього залежатиме й досягнення балансу захищеності життєво важливих інтересів на інших рівнях безпеки – від безпеки суспільства загалом до сфери міжнародних відносин України [2].

О.О. Бригінець присвятив наукове дослідження проблемі правового забезпечення фінансової безпеки України. Вчений цілком слушно зазначив, що стан правового забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави, незважаючи на перманентні заходи щодо внесення змін і доповнень до діючих та розробки нових законодавчих актів, є недосконалим, що, в свою чергу, вкрай негативно впливає на забезпечення фінансової безпеки для зміцнення незалежності України, підвищення рівня її економічного розвитку, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій. Виникненню зазначених проблем сприяло ігнорування та зволікання у проведенні рекомендованих Європейським Союзом реформ у сферах державного будівництва, правоохоронної діяльності, судової системи, а особливо власної фінансової безпеки [3, с.381]. Заслугує на увагу те, що в роботі для заповнення правового вакууму у сфері забезпечення фінансової безпеки нашої держави автором розроблено та запропоновано проект Закону України «Про основи фінансової безпеки України» [3, с.388-389].

Т.Ю. Ткачук (2018 рік) присвятив своє наукове дослідження вивченню такого важливого елементу національної безпеки як інформаційна безпека. Автором було доведено, що забезпечення інформаційної безпеки України є визначальним напрямом державної політики, від якого залежатиме існування держави, її національна безпека, соціально-економічний розвиток

та відповідне місце у світовому співтоваристві. Визначено основні цілі державної політики України у сфері забезпечення інформаційної безпеки: а) захист інформаційного суверенітету держави в сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації процесів в інформаційній сфері; б) забезпечення інформаційної достатності для прийняття рішень державними органами, підприємствами та громадянами; в) реалізація конституційних прав і свобод громадян, суспільства і держави на інформацію [4].

У 2019 році А.В. Рубан захистив дисертаційне дослідження на тему: «Державне управління у сфері національної безпеки України», в якій узагальнено досвід державного управління у сфері національної безпеки в зарубіжних країнах. З'ясовано проблеми державного управління у сфері національної безпеки в Україні: відсутність цілком сформованого національного сектору безпеки й оборони, який являв би собою як цілісне функціональне об'єднання, що підлягало б управлінню з єдиного центру; слабкість з інституційної точки зору; відсутність професійності кадрового корпусу; наявність структурної незбалансованості державних органів, що відносяться до сектору безпеки й оборони; брак необхідного обсягу ресурсів й їх неефективне застосування в межах сектору безпеки й оборони; неефективність гарантій безпеки України на міжнародному рівні [5, с.18].

І.В. Каріх здійснив комплексне дослідження інституційних та правових засад формування і реалізації політики національної безпеки України в сучасних умовах. Метою дисертаційного дослідження є визначення впливу існуючих політико-правових механізмів на стан національної безпеки України в гуманітарній сфері та вироблення рекомендацій щодо вдосконалення інституційної та нормативно-правової бази державної політики в цій сфері. Політика національної безпеки в гуманітарній сфері в Україні є одним із важливих напрямків діяльності держави і суспільства. Ця політика має власне концептуальне підґрунтя, нормативно-право-

ве забезпечення та інституційно-управлінський інструментарій реалізації. Своїми основними формами вона спирається на традицію державної гуманітарної політики, що пройшла складний еволюційний шлях як у загальному цивілізаційному контексті, так і в рамках вітчизняних державотворчих процесів [6]. Заслуговує на увагу те, вказаним вище автором було доведено провідну роль держави щодо забезпечення національних інтересів України в гуманітарній сфері, а також значущість державно-громадської взаємодії в підвищенні ефективності реалізації гуманітарної безпекової політики в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів єдності народу України. Участь держави у цих процесах передбачає узгодження інтересів основних соціальних груп та суб'єктів політики, встановлення на цій основі пріоритету національних інтересів та забезпечення його безумовної реалізації в діяльності органів влади. У практичній площині місія держави сьогодні полягає передусім у створенні правових, інституційних та інфраструктурних передумов для появи та успішної реалізації гуманітарних ініціатив і проєктів, започаткованих громадськими об'єднаннями, суб'єктами ринку та окремими громадянами [6].

А.М. Мурашко (2021 рік) також присвятила своє наукове дослідження державній політиці у сфері національної безпеки. У роботі науковцем обґрунтовано теоретичний підхід до формування української стратегії національної безпеки, систематизації компонентів у контексті інтеграції політичних та правових норм, інститутів, правил процедур та діяльності, які спрямовані забезпечувати національну безпеку та дозволяє нейтралізувати чи ліквідувати її недоліки, в частині удосконалення понятійно-категоріального апарату дослідження. Охарактеризовано методичний підхід в частині реалізації концептуальних основ аналізу ефективності національної безпекової політики в Україні шляхом впровадження комплексної системи взаємодії основних суб'єктів її забезпечення на державному, регіональному та недержавному рівнях [7].

Обов'язково слід вказати наукову роботу В.Ф. Загурської-Антонюк на тему: «Державне управління національною безпекою в умовах геополітичних загроз», в якій здійснено наукове обґрунтування науково-теоретичних засад та виокремлення сучасних механізмів модернізації системи державного управління національною безпекою в умовах геополітичних загроз щодо створення єдиного безпекового простору та нової ідеології безпеки України. Вперше запропоновано концептуальну основу системи державного управління національною безпекою як поліструктурного феномену та генератора динамічної стабільності, внутрішньої ідентичності та суверенітету, спрямованої на захист національних інтересів; сформовано структурно-функціональну конфігурацію механізмів державного управління забезпечення національної безпеки України в умовах геополітичних загроз на основі принципу їх функціональної адаптації на міжнародному, національному (загальндержавному), галузевому (відомчому та міжвідомчому) рівнях [8].

Отже, проведений вище аналіз докторських та кандидатських робіт дає змогу зробити декілька висновків. По-перше, частина із проаналізованих досліджень вже є морально застарілими та не відповідають викликам сьогодення, адже їх було підготовлено до подій, які відбулись та продовжують відбуватись на території нашої країни з 2014 року. По-друге, науковці у своїх наукових працях велику увагу приділяли теоретичним аспектам забезпечення національної безпеки (про що свідчить значна кількість робіт із «теорії держави і права»). По-третє, слід відзначити, що фахівці приділяли уваги окремим аспектам національної безпеки, зокрема: інформаційній, фінансовій, економічній безпеці, тощо.

Втім, досліджуване проблемне питання розглядалось не лише на рівні монографічних досліджень, суттєва увага йому приділялась на рівні наукових статей, серед яких слід виділити наукові праці:

- О. Вонсович (2012 рік), на тему «Стан національної безпеки України в су-

часній геополітичній ситуації». В статті проаналізовано основні виміри, в яких мають відбуватися процеси зміцнення та забезпечення національної безпеки в сучасній геополітичній ситуації, а також основні пріоритети. Визначено вплив позаблокового та нейтрального статусів на рівень захищеності національних інтересів та цінностей. Подано авторське бачення забезпечення високого рівня національної безпеки в умовах сучасної геополітичної ситуації [9].

- С.М. Попова та Л.М. Попова (2013 рік) на тему: «Основні складові національної безпеки України». Стаття присвячена основним складовим національної безпеки нашої держави. У ній розкриваються проблеми забезпечення національної безпеки України в політичній, економічній, соціокультурній, інформаційній, екологічній та інших сферах [10].

- М.В. Ковалів, В.О. Іваха (2015 рік) на тему: «Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки». У статті автором порушено питання державно-правового механізму забезпечення національної безпеки. Розглянуто функції державно-правового механізму забезпечення національної безпеки, які залежать від характеру масштабів і ступеня реальних і потенційних загроз у політичній, економічній, соціальній сферах. Розкрито соціальну природу державно-правового механізму забезпечення національної безпеки, яка зумовлена об'єктивними історичними процесами кооперації та організації соціальної діяльності [11].

- О.В. Лемак «Забезпечення національної безпеки як функція держави». У статті автор доводить, що функція держави щодо забезпечення національної безпеки повинна бути цілісною з позицій правового забезпечення, організації та управління національною безпекою і водночас чітко розмежовувати напрями (сфери, об'єкти) свого захисту як для більш раціонального використання державних ресурсів, так і для можливості їх аналізу та контролю з боку громадянського суспільства [12].

- А. Нашинець-Наумова (2017 рік) «Концептуальні підходи щодо забезпечен-

ня національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади». У статті представлені концептуальні підходи до визначення сутності національної безпеки, її структура з позицій ієрархічних рівнів управління. Розглядаються інформаційно-правові та інституційні засади розроблення та впровадження державної політики національної безпеки. Концепція безпеки представлена в концентрованому вигляді і являє собою систему офіційно прийнятих принципів поглядів держави і суспільства на цінності та інтереси, на способи і механізми захисту від потенційних та реальних загроз [13].

- Є.В. Кобко та А.В. Даугуле (2018 рік) на тему: «Досвід публічно-правового забезпечення національної безпеки країн Європи і США та шляхи його запозичення для України». У статті висвітлюється практика публічно-правового забезпечення національної безпеки у провідних країнах Європи та США, її принципи та головні напрями удосконалення. З'ясовано міжнародні стандарти публічно-правового забезпечення національної безпеки. Окреслено перспективи запозичення позитивних надбань зарубіжної практики для подальшого використання її в українських реаліях сьогодення [14].

- Є.В. Кобко (2018 рік) на тему: «Система забезпечення національної безпеки України: елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах», в якій здійснено ґрунтовний аналіз стану національної безпеки в Україні, її системи, основних завдань та структурних елементів. Проаналізовано стан реалізації національної безпеки України в контексті сучасних подій в державі. Зазначено, що до основних органів, які забезпечують національну безпеку держави належать – Збройні Сили країн та усі силові структури держави, які мають основне завдання, яке покладає на них держава – забезпечення максимально високого рівня захищеності національних інтересів [15].

- Д.В. Талалай та Л.І. Щербина (2019 рік) на тему: «Сили та засоби забезпечення національної безпеки України». У статті визначено основні детермінанти, які

зумовлюють потребу розвитку й удосконалення механізмів забезпечення національної безпеки України. На підставі юридичного аналізу визначено коло суб'єктів забезпечення національної безпеки, їхній правовий статус, що дало змогу з'ясувати сили та засоби її забезпечення. Сформульовано авторський підхід до співвідношення категорій «суб'єкт національної безпеки» й «суб'єкт забезпечення національної безпеки». Окреслено правову основу функціонування та механізми координації їхньої діяльності [16].

Висновки

Таким чином, підбиваючи підсумок представленого наукового дослідження слід підсумувати, що в останні вісім років багатьом проблемним аспектам, пов'язаним із забезпеченням національної безпеки в Україні, приділялась увага фахівцями із різних галузей права, зокрема конституційного та адміністративного, а також інших галузевих дисциплін, як-то: теорія держави і права, теорія управління, тощо. Не можна не відмітити, що науковці зробили вагомий внесок у розвиток відповідного інституту, втім, у даному напрямку залишається чимало недосліджених питань, які зокрема пов'язані із функціонуванням адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки української держави. Зокрема, перспективними є наукові розробки у таких напрямках: розкриття правових засад забезпечення національної безпеки держави та встановлення місця серед них норм адміністративного права; встановлення рівнів, напрямів та меж забезпечення національної безпеки держави; вивчення адміністративно-правових форм та методів забезпечення національної безпеки держави; узагальнення зарубіжного досвіду забезпечення національної безпеки держави; удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює забезпечення національної безпеки держави, тощо.

Література

1. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної

безпеки України: автореф. дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.А. Ліпкан. К., 2008. 34 с.

2. Кременовська І. В. Правові та організаційні засади діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Кременовська Ірина Володимирівна ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2010. 210 арк.

3. Бригінець О.О. Правове забезпечення фінансової безпеки України: дис. ... д-ра юр. наук: 17.02.2017. Ірпінь, 2017. 415 с.

4. Ткачук Т.Ю. : Монографія / Т.Ю. Ткачук. К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 411 с.

5. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України : автореф.дис. канд. наук. з держ. управл.: 25.00.05. Харків, 2019. 23 с.

6. Каріх І. В. Інституційно-правові засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері : дис.... канд. політ, наук: 21.01.01. Київ, 2018.218 с.

7. Мурашко, А. М. Реалізація державної політики у сферах національної безпеки і оборони на регіональному рівні : автореф.дис. ... канд. наук з держ управління : 25.00.02 / А. М. Мурашко. Чернігів, 2021. 21 с.

8. Загурська-Антонюк В.Ф. Державне управління національною безпекою в умовах геополітичних загроз. автореф. дис. ... канд. наук: 25.00.05. Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ, 2021. 45 с.

9. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації / О. Вонсович // Політичний менеджмент. 2012. № 1-2. С. 177-185

10. Попова С. М. Основні складові національної безпеки України / С. М. Попова, Л. М. Попова // Наше право. 2013. № 13. С. 54-60

11. Ковалів М. В., Іваха О. В. Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки. Науковий вісник Львів-

ського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 4. С. 162 – 169

12. Лемак О.В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 64-67

13. Нашинець-Наумова А. Концептуальні підходи щодо забезпечення національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади / А. Нашинець-Наумова // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 34-39

14. Кобко Є.В., Даугуле А.В. Досвід публічно-правового забезпечення національної безпеки країн Європи і США та шляхи його запозичення для України / Науковий вісник публічного та приватного права. № 4. Т. 2. 2018. URL: http://www.pvrrp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/38.pdf

15. Кобко Є. В. Система забезпечення національної безпеки України: елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах / Є. В. Кобко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 4. С. 112-116

16. Талалай Д. В. Сили та засоби забезпечення національної безпеки України / Д. В. Талалай, Л. І. Щербина // Південно-укр. правн. часопис. 2019. № 4, т. 1. С. 74-79

SUMMARY

The article analyzes the doctrinal level of scientific works, which directly or indirectly investigated the problems of national security of Ukraine. It is noted that scientists have made a significant contribution to the development of the institute, however, in this direction there are many unexplored issues, which in particular related to the functioning of the administrative and legal mechanism for national security of the Ukrainian state

Emphasis is placed on the fact that in recent years the problem of ensuring the national security of Ukraine is one of the most pressing for our country, due to a number of challenges of social, economic and political nature. At the same time, this problematic issue has been relevant for the Ukrainian state since gaining the status of an independent state in 1991. All this led to the fact that the issue of national security of the state has repeatedly come into the field of view of legal scholars. In particular, attention was paid to it at the level of dissertation research, monographs, scientific articles and abstracts.

It is generalized that in the last eight years many problematic aspects related to national security in Ukraine have been paid attention to by specialists in various fields of law, including constitutional and administrative, as well as other disciplines, such as theory of state and law, theory management, etc.

It is noted that scientists have made a significant contribution to the development of the institute, however, there are many unexplored issues in this area, which are related to the functioning of the administrative and legal mechanism of national security of the Ukrainian state. In particular, promising are scientific developments in the following areas: the disclosure of the legal basis for national security and establishing the place among them the rules of administrative law; establishing levels, directions and boundaries of national security; study of administrative and legal forms and methods of ensuring the national security of the state; generalization of foreign experience in ensuring the national security of the state; improvement of administrative legislation governing national security, etc.

Key words: state of research, security, provision, national security.